

Egyházi mozgalmak.

Az ó-katkolikus mozgalom bár lassan, de folyvást halad előre. Lassu viz partot mos. F. évi september első felében folyt le az ó-katolikusok negyedévi nagygyűlése Freiburgban, követve néhány nap mulva a bonni értekezlet által. A gyűlés minden ülése, öszszejövetele nagy látogatottságnak örvendett, csak a hivatalos küldöttek száma meghaladta a 180-t, nagyrészt Németországból, de a Svájc, Anglia, Franciaország, Ausztria, Olaszország, sőt Amerika is képviselve voltak. A bonni értekezlet főként forduló pontot jelez az ó-katholicismus történelmében. A nagygyűlés maga béfejezván már a mozgalom megállapításának előleges művét, a haladás másod stadiumába lépett át, igyekszik t. i. szoros atyafui közösségbe hozni az ó-katolikusokat más püspöki egyházakkal s az egyesülés feltételeit meghatározni. A katolikus reformerek nem akarnak minden más keresztényektől elkülönzött állásban maradni, sőt erősen érzik, hogy ha terjedtebb és maradandóbb eredményeket akarnak nyerni, ezeket csak is a többi egyházakkal való egyesülés és közreműködés által biztosíthatni, az alapelvekre nézve legalább megegyezván azokkal.

A nagygyűlés és értekezlet folyamáról közzé tett jelentések sok érdekes pontot mutatnak. Legnevezetesebbek kétségkívül a szónokok lelket megható s felindító beszédei. Így Reinkens püspök azon nyilatkozatával lépé meg a gyűlést, hogy legalább is százezer német ó-katolikusot legeltet az ő főpásztori botjával. Az utóbbi három hónap alatt beutazta Németországot s úgy találta, hogy rendkívül nagy számmal vannak a hallgatag rokonszenvezők, a kik még egy vagy más tekintetből nem sorakoztak az ő lobogójok alá. Ez utazása alatt egészen meggyőződött az iránt, hogy a mozgalom bizonyosan halad előre a nemzet szívében s hogy az valóban Isten lelkének munkálkodása. Ő a mint hiveit confirmálta, mindenütt úgy találta, hogy azok teivék az önfeláldozás lelkével, s a legbiz-

tosabb reményeket táplálja az ó-katholicismus jövője iránt. A mozgalom fő célja el lesz érve, t. i. eltávolítani mindent, a mi a lélek és Isten közé tolakodott, gátolván az egyenes közlekedést, és mindent alárendelni az igazságnak. „Legyenek csak erők és szilárdak, ugymond, az ó-katholikusok ezen elvekben, megemlékezvén Krisztus ígéről: „az igazság szabadokká teszen titeket.“ Szintoly biztatók s reményteljesek voltak a többi szónokok beszédei is. Következő vasárnap Hasszler, erlangeni lelkész, mondott egy szabadelvű szent beszédet az egyetem egyházában. A különböző vallásrendszerekről szólott, hogy mennyire alkalmasok az emberi célok és óhajtsók kielégítésére. Szónok nézete szerint minden vallásnak azonegy a célja t. i. „lehozni istent az emberhez, és felemelni az embert istenhez.“ Csak abban különböznek egymástól, hogy egyik vallás alkalmasabb ama cél elérésére, mint a másik, s ehhez képest érdemeik is különböznek, a keresztyén vallás foglaltván el a legelső helyet valamenynyi vallás-rendszer közt. Minden emberi szívbe be van írva a szeretet törvénye, s ennek a szívbeli óhajnak egyedül Krisztus vallása tett eleget.“

Hasonló eszmék s érzelmek kifejezése volt hallható a freiburgi ünnep-teremben tartott két nyilvános gyűlésben is. Schulte, az elnök, megnyitó beszédében úgy értelmezte az ó-katholicismust, hogy az „a lelkiismeret szabadságáért való küzdelem a lelkiismeret elnyomása ellen,“ erősítvén, hogy mindannak, a mi az új mozgalom érdekében még eddig történt, a lelkiismeret szabadsága volt az alapja. Huber, müncheni tanár szerint „az ő törekvésök oda menyen ki, hogy oly rendszert alkossanak, mely igazán vallásos és igazán szabad legyen, melynek alapja az öröklétben s az ember lelkében és szívében van letéve. Ha a nép kezét fogna velök e célra, akkor a keresztyén vallás ujjá épülhetne a romokból, a melyekbe széthullott.“ E beszéd nagy tetszéssel lón fogadva. A következő gyűlésen, hol körülbelől 3000-en voltak jelen, Reinkens püspök mondott igen jeles és ékes beszédet. Keményen ostromolta a pápaság, valamint a többi egyházak jogbitorlásait; s azokhoz, a kik avál állanak elé, hogy „hitformák nélkül nem üdvezülhetni,“ e kérdést intézte: „Mik a hitformák? Nem egyebek, mint a theologusok üres kamarái, s valamenynyi közt legüresebbek Rómának újabbkori credói. Isten egyháza csak egy, de az nincsen szorítva egyetlen egy credó korlátai közé. Egységét a lélek egysége teszi a békesség kötele által; s a lélek nem adatott csupán egynek,

hanem valamenynyinek. Jézus Krisztus szíve az ember iránt nincs korlátolva. Valakik önnön lelkiismeretök szerint cselekszenek, egyesültek ő vele, ha netalán soha sem lettek volna is megkeresztelve, vagy soha se hallottak volna az evangélium felől. Mint sz. Péter mondta a római Kornéliusnak: „Minden nemzetségben kedves néki akár kicsoda, a ki féli az Istent és igazságot cselekszik.“ Erre az elnök bészára a gyűlést, különösen eme szavakat intézve a különböző egyházak küldötteihez: „Az ó-katholikusok viszonzják mindnyájok üdvözleteit, s mindazokat, a kik velök együtt le tudnak térdepelni és mondani: „Mi Atyánk ki vagy a menyekben,“ úgy tekintik mint Krisztusban szeretett testvéreiket.“

A mozgalom haladását jelző tudósítások nagyon kielégítők. Egy évnek leforgása alatt ötvenezerral szaporodott a hivek száma. Különösen a rajnai tartományokban egyre hódít az ó-kath. szellem. Ezt mutatja az a körülmény is, hogy p. o. Felső-Bádenben az ó-katholikusok nyilvános szóvitákat rendeznek az ultramontán plébánosokkal, mely szóvitákon nem ritkán a közönség nagy részét meghódítják nézeteiknek az ó-katholikusok. A porosz kultus miniszter pedig egy kabinet-rendeletben közelebb tudtul adta a saarbrückeni ó-kath. gyülekezetnek, hogy fel van hatalmazva minden ezentul alakulandó ó-kath. egyházközségnek elismerésére. Az ó-kath. püspök minapi confirmáló utja valóságos diadalmi menet volt; a mint faluról falura utazott, mindenütt úgy üdvözölték: ez a mi püspökünk, — s harangzúgással, mozsarak durrogásával s fáklyás körmenetekkel fogadták, s az állam főhivatalnokai s küldöttségei is tisztelegtek mint elismert egyházi főméltóságnak. Egy freiburgi hírlap írja: „Az ó-katholikusok száma e városban naponként szaporodik. Utóbbi vasárnap óta egész családok áttértek. A papok közül is többen készülnek e lépésre.“ Konstanzban két választmány alakult a végett, hogy közlekedjék a görög és anglikán egyházakkal az egyesülhetés pontjai felett, két fundus is keletkezett, egyik a bonni egyetemen szükölködő tanulók fenntartására, a másik elaggott és elerőtlenedett lelkészek felsegélésére. Az angol szárazföldi társulat e czélokra már kétszer küldött jelentékeny adományt, mely egyenlően osztatott fel a két fundus között. Bonnban 12 papnövendék készül az ó-kathol. lelkészi hivatalra.

Mindezekből világos, hogy az ó-kath. mozgalom népszerűsége s befolyása mindinkább öregbedik, s hogy az nagyszerű hivatása érzetétől egészen át van hatva. A kezdet nehézségein már túl van;

szava merészebb és biztosabb természetű mint eddig. Ha vezérei hívek maradnak kijelentett elveikhez s követőiket hasonló szabad-elvű érzelmekkel hatják át, akkor egy el nem enyészhető nemes művet kezdeményeztek. Oly sokat csakugyan nem várhatni tőlök, hogy a megörögzött visszaélések és babonák alapos és teljes reformálását eszközöljék. Elég az, hogy e még csecsemő korában levő mozgalom jó úton indult meg, s kimondott céljaival nem lehet nem rokonszenveznünk. Ellenkezése az ultramontan jogbitorlásokkal határozott, s tisztelete a lelkiismeret jogai iránt erőteljes szavakban nyilatkozik. Becsületes fölkelés az az egyházi kényuralom és impostura ellen; őszinte törekvés egy oly terühnek elvetésére, mely az ultramontán merénylet haladtával türhetlenné vált azokra nézve is, a kik az egyházi tekintély iránti engedelmesség elvében voltak nevelve. Mindenesetre az ó-katolikusok üdvözlendőek mint szövetséges társak a legnemesebb ügyben — a vallásszabadság ügyében.

Az ó-katolikusok bonni conferentiája, mely sept. 14-én kezdődve több napokig tartott, főleg a görög és anglikan egyházakkal való egyesülhetés nehézségeit erőlködött elhárítani. Döllinger hosszú beszédet mondott a keleti és nyugoti egyházak közti viszonyok felett. A tudós hittudor a ker. vallásfelekezetek egyesülése közös alapjául azt tartja leghelyesebbnek, a mi az egyház hat első évszázadában létezett, s így az ó-katolikusok egyesülése a keleti egyházzal könnyebb lehet, mint bármely más ker. felekezetel, azon egyszerű oknál fogva, mert közös alapon állnak. Az anglikán egyházzal már nehezebb volna az egyesülés, ámbár ennek is lehetne útját és módját találni. A görög és ó-katolikus felekezet között már most létre jöhetne a sacramentalis közösség úgy, hogy a communiót az ó-katolikus papok a görögöknek, és a görög papok az ó-katolikusoknak nyújthatnák. Az ó-katolikusok valószínűleg megtennék ennek kedvéért azt az engedményt, hogy az urvacsorát mind két szín alatt kenyérrel és borral szolgáltatassák. A két felekezet tanában a legnagyobb eltérés az, hogy a görög katolikus egyház a szent lelket csak az atyától vallja származottnak. Ez eltérés könnyen elenyészteszhető az által, ha felfedeztetik és kijelentetik, hogy az nem valódi különbség, s hogy a vitás pont csupán abból keletkezett, hogy a közös eszmét külön fogalmazásban fejezték ki a theologusok.

A németországi állapotokra áttérve Döllinger azt hiszi, hogy a r. katolikus egyház ellen a kormány részéről folytatott erélyes

eljárás az egyházi reformnak, vagyis az ó-katholicismusnak hátrányára van, az oknál fogva, mert a nép rokonszenvét mindig az üldözött bírja. A porosz kormány, ugymond, távolról sem hitte, hogy az egyházi törvények oly nagy és oly általános ellentállásba fognak ütközni; de most már úgy látszik kezdi észrevenni, hogy az üldözés minden tényével annál nagyobb zavarba jut. A papok ezreit el nem csukhatja. Lehetetlen a püspököket hatalmuk gyakorlásában teljesen meggátolni, ha ezt a hatalmat a papság általánosan elismeri. Mindig találnak módot parancsaikat titkon kiosztani, s még a börtönből is kormányozni környékeiket. A harc kimenetele az idő és kitartás kérdése, mondja Döllinger. E pillanatban nem láthatni még bé a további fejleményeket, mert bé nem láthatók azon következmények sem, melyeket a mostani pápa halála fog maga után vonni. Az új pápa nem fog aval a fényvel s a szentség bizonyos hírével birni, mely a mostanit körülveszi. Az olasz kormány sokkal szabadabban s szigorubban fog bánni az új pápával, mint IX. Piussal bánik, mert míg ez kétségen kívül trónjától megfosztott fejedelem, utódja hasonló hurokat pengetve, nem lenne egyéb mint trónkövetelő. Németországgal szemben is végetlenül gyengébb lesz az új pápa, mint a mostani. IX. Pius soha sem fog békülékeny lépést tenni a berlini kormányuál, sőt ellenkezőleg, még inkább ingerelni igyekszik azt.

Az új egyházi törvények Ausztriában lényegileg azonosak a németországiakkal; és ime, míg a német püspökök a legmerevebb ellenszegülésre ösztönöztetnek, az osztrák főpapok minden ellenségeskedéstől való tartózkodásra intetnek. Róma politikája az, hogy csak egy ellenségével foglalkozik, s erejét szét nem forgácsolja. Lehet, hogy az új pápa új politikát fog ebben is egyébben is követni, de IX. Pius soha.“

Enynyit Döllinger nézeteiről. Csak azt jegyezzük meg, hogy a mi a német és osztrák püspököknek adott pápai utasítások különböző voltát illeti, annak van igen alapos oka. Németországban végre is hajtják a meghozott törvényt; Ausztriában elég, hogy azt meghozták. A mi igen lényeges különbség.

Gladstone és Manning. Vagy ha tetszik, a hona törvényeit tisztelő angol protestáns nép s egy külföldi hatalom, a pápa, — képviselve mindenik oly angol magas állásu és tekin-

télyü egyéniségek által, a kiknek szava ezer meg ezereknél bizonyosan viszhangra találhat — s talált is, mert egész Angliában kitört a vita és viszongás oly kérdés felett, mely mélyen érdekli az országok békéjét és jóllétét. E kérdés: mennyiben férhet össze a római katolikusok alattvalói hűsége a római pápa iránti engedelmességgel? Gladstone a szabadelvű államférfi, a „vaticáni határozatokról“ irt nagy hatású röpiratában indokolja ama korábban tett állítását, mely szerint „egy állampolgár sem térhet át a római hitre a nélkül, hogy szellemi és erkölcsi szabadságáról le ne mondjon s a maga polgári hűségét és követelését ne tegye idegen önkényétől függővé“ — ez az idegen nem lévén más mint a pápa. Gladstone hosszsan támogatja e kemény állítását: „nem bánja, ugymond, hogy részt vett az angolországi r. katolikusok emancipálásában, de kérdi, miért változtatta meg jellegét ezen egyház, és miért nem maradt semper eadem, miért törekszik erőszakosan hatalmának terjesztésére, fenyegető s támadó állást vévén a polgári hatalmakkal szemben? Szerinte az ugynevezett vaticani decretumok nem egyebek, mint IX. Pius magán rendeletei. Ezután bonczkés alá veszi a kath. egyház alkotmányát, valamint a csalatkozhatatlansági tant. A házassági statisztika alapján tagadja, hogy a katholicismus Angliában gyarapodnék; ez szerinte csak a felsőbb társadalmi rétegekben történt, mert a római tanok Krisztus evangeliuma ellenére nem a szegények, de a gazdagok számára vannak alapítva; a románismus nem verhet gyökeret a népben.“

Gladstone az angol kotholikusoktól azt kívánja: a) nyilatkoztassák ki, hogy a pápa sem a hit, sem az erkölcs, sem az egyházi kormányzat vagy fegyelem nevében a vaticáni decretumok által neki adott jogosultságánál fogva nem gyakorolhat a hívőkre oly befolyást, s nem léphet fel irányokban oly igényekkel, melyek azok polgárjogi kötelmeik teljesítését kérdéssé tehetnék; vagy hogy b) ha ily követelés formáltatnék is, a vaticán minden határozatai ellenére vissza fog utasittatni, mint az irföldi püspökök, különösen Doyle püspök 1824-ben megkérdeztetvén az iránt, mit tennének a r. katolikusok a pápa jogtalan beavatkozása esetében egyházi ügyekben, határozottan kijelentették az egész parlament előtt: „ez arra kényszeritene bennünket, hogy ily beavatkozást minden rendelkezésünkre álló eszközzel, még egyházi jogállásunk adta hatalmunkkal is visszautasítsunk.“ És ez kétségenkívül nagy befolyással volt a törvényhozásra a katolikus emancipáció megta-

dásában. A tudós államférfiu világosan megmutatja, mikép jöhetnek oly körülmények, midőn lehetetlen volna egy honpolgárra nézve, hogy azon egy időben hű fia legyen az egyháznak, s loyális tagja az államnak. E szempontból nagy hatálylal hozza fel ama régen kimondott igazságot: „Senki sem szolgálhat két urnak: mert vagy egyiket gyűlöli, a másikat szereti; vagy az egyikhez ragaszkodik, a másikat megutálja.“ A keresztény vallás történelme számos példáit mutatja a pápai egyház és az európai államok közti összeütközésnek, s a római udvar mostani magatartása voltaképpen csak folytatása a középkori pápák támadásainak, a jelenkor-nak némileg más alaku körülményei között.

A világi hatalomnak 1870-ben történt elvesztése felizgatá a curiának legroszabb szenvedélyeit s e pillanat óta törhetlen macakcussággal tör azon soha szem elől nem tévesztett céljára, feltétlen alávetést követelni mindenben, mi az emberiségnek világi és szellemi legfőbb érdekeit illeti. Félő, hogy igen is alaposak Gladstone-nak azon balsejtelmei, miszerint az ultramontán párt — a kath. egyházban jelenleg túlnyomólag uralkodó párt — attól sem rettenne vissza, hogy Európát vértengerbe borítsa a pápa világi hatalmának visszanyerése végett. Anynyi világosan áll, hogy ámbár Victor Emmanuel uralkodik Rómában s a dolgok új rendje van megállapítva, de azért a pápaság még koránt sem tartja Rómát maga részére elveszettnek. Tudjuk, mint cselszövénykednek a papok Francia-, Spanyol és Olaszországban a célból, hogy a pontifexnek elvesztett világi királyságát visszaszerezze. S hogy Angliában is mi legyen a cél, megérthetni Manning érseknek egy a maga székhelyén egybegyűlt hivei előtt mondott nevezetes beszédéből. Álljanak itt annak néhány sorai:

„A többi kérdések, a melyek komoly megfontolást érdemelnek, a szent atyának csalatkozhatatlansága, világi és lelki tekintélyhez való joga, s a világ anynyi egymással ellenkező véleményei közepett, elvégre is kényszerítő szüksége annak, hogy hangoztassák mindenfelé, miként minden megkeresztelt ember a pápa hatósága alá tartozik, s általánosan elismerjék, hogy az iránta tartozó alattvalói hűség minden polgárnak a világon egyedüli bátorságos menedéke. De mit sem használnak itt a félrendsabályok: ki kell nyilatkoztatniok minden félelem nélkül Angliának és a világnak Anglia szabad sajtója által, hogy a római pontifexnek világhatalomra vonatkozó igényei jogosak. Ha ezt ők minden kétséget kizáró han-

gon kikiáltanak, a protestánsok Angliában s világszerte hallván szózatokat, meg fognának győzödni. Ellenben ha túlóvatos félrendszabályokban nyilatkoznának, a protestánsok megvetőleg fordulnának el tőlök őszinteségek hiánya miatt. A protestánsok úgy is tudják, hogy mik a katolikus egyház igényei, s azért legjobb lenne az egyházra nézve jelenleg kimondani azokat, ő érseksége nem fél az eredménytől.

Ez elég merész kihívása az angol protestantizmusnak, s következményeiben annál nagyobb horderejű, mert eszméje s ihletése egyenesen a vaticánból ered. Mindenesetre nagy oktalanságot követett el a pápával az őt eszközül használó párt, mikor az angol közvéleményt így felzaklatja. E párttal szemben egygyé kezdenek olvadni a pártok valamenynyien, s a nemzet mint egy ember áll talpra a berontó ellen. Csak örvendeni lehet azon, hogy a liberalisok és ultramontánok közötti kérdés oly tisztán felfoghatólag van az ország elé terjesztve, s oly elismert tekintélyek által mint Gladstone és Manning. A kényelmes közöny napjai nagy gyorsan enyésznek el. A kiknek eddig semmi meggyőződésök sem volt, azok is határozott meggyőződéssel kezdenek birmi. A csekélyebb különbségek mind e két szemközt álló pártba merülnek belé, melyek közül egyik a papi igényekért, a másik az egyéni jogokért küzd. Az anglikán egyházbeli rituálisták, e féllábbal már a románizmus terén álló ál-protestánsok, — most azon gondolkoznak, hogy tán mégis czélszerűbb s loyálisabb lépés lenne az új syllabusos r. catholicismus helyett a legalább név szerint avultságra matató ó-katholikus vallásra térni át. A szabadelvű katolikusok némelyike könnyedén veszi a vaticáni decretumokat, mint pl. lord Acton nem tartja gyakorlatilag többnek egy nagy semminél. „A világ mit sem hederit a pápára, bármit végezzen, a szabadelvű intézmények terjednek a pápa átkainak daczára, s ő lordsága ezt maga rendén is találja. A vaticáni decretumokat csak anynyiba veszi, mint a szabadelvű anglikánok az egyház credóit.“ Lord Camoys-nak már nem fér a lelkéhez, hogy a pápai végzéseket csupa holt betűknek tekintse. Némi aggálylyal tekinti azokat mint a melyek bizonyos tekintetben kötelezik az ő lelkiismeretét, jóllehet ugyanakkor összeütköznek a királyné iránti hűséggel. Szóval, a röpirat elevenre talált, nagy válság indult meg, a melynek kimenetele nem lehet egyéb, mint a protestáns érületnek tisztulása és erősödése.

Az angol katolikus püspökök közül többen zarándokoltak Rómába azonnal a Manning érsek hadizenete után, s a dolognak

oly színe van, mintha a részletes hadi terv kidolgozása végett ülnének ott hadi tanácsot. A „Popolo Romano“ szerint az angol kath. püspökök anynyira felzaklatták angol híveik lelkiismeretét, hogy a közvélemény már-már ellenük kezdett támadni. S maga az angol kormány is észrevevén e mozgalmat, tudatta a püspökökkel, hogy a nyilvános utcákon szüntessék meg a processiókat, s hagyják meg a szerzeteseknek, hogy többé ne mutatkozzanak nyilvánosan rendi öltözetökben. A kormány azonban ezen intézkedésnél meg nem állhat, és teljes változás fog béállani a katholicismus elleni politikájában. Ily körülmények között az angol püspökök szűkségesnek itélték Rómában tanácsot kérni, hogy aztán tudják magokat mihez tartani kényes helyzetökben. Az angol nép politikai viszonyai nem olyanok, hogy az angol püspökök a vatikánból hozzájuk érkezett parancsokat nyomban teljesíthessék, mint az olasz és német püspökök, és ezért a pápai curiától az esetre, ha az angol kormány kénytelenítve látná magát, a püspökök eddigi szabad tevékenységét korlátozni, engedélyt kérnek arra, hogy az ellentállási eszközöket és módokat saját tetszésök szerint választhassák meg; mert mindenek felett ők is meg akarják őrizni a törvény iránti engedelmességet, mely ugy látszik veleszületett az angollal. De ez nincs inyére a vatikánnak. Hajlandó ugyan az angol viszonyok tekintetbevételével rendeleteinek szokásos szigorát sok részben enyhíteni, de nem egyezhetik abba, hogy az angol püspököknek teljes cselekvési szabadságuk legyen, mert akkor a német püspökök is igénybe vennék azt, s ha aztán a többi püspök is követné a gonosz példát, a római hierarchiának anynyi évszázakon át és oly nagy erőfeszítéssel felépített műremeke menthetetlenül romba fogna dűlni.

A francia református egyház szabad szellemű híveire ugy látszik erős küzdelmek várákozni. A Nimesben közelebb megejtett consistorialis választásokat a francia cultusminister nem rég semmisknek nyilvánítván, a jövő évi január utóbbi felére új választásokat rendelt, sőt a mint értesültünk, más három közösségben is így járt el, mivel mint mondja, az államtanács 1873 nov. 13 és 15-én tartott üléseiben a zsinat törvényességét és tekintélyét elismerte, az ezen zsinat által a választást illetőleg tett változtatásokat pedig a mostani minister elődje annak idejében közzé tette, és így az ezen zsinati változtatások figyelembe nem tartása mellett megejtett választást érvényesnek el nem ismerheti.

Azonban a francia protestánsok kebelében a három százados üldözések kifejtették a jellemszilárdságot, a vallásszabadság melletti lelkesedést s őseik ellenállási szellemét, és a kik egy 14-ik Lajos embertelen vérengzése által sem engedték magokat meggyőződéseiktől eltántorítottani, azok a most erőszakoskodó orthodox kisebbség és egy ennek szolgálatába szegődött miniszter parancsszavára nem fogják vallásos szabad nézeteiket feláldozni, és nem engednek lelkőkön az egyesült orthodoxia által erőszakot tétetni. Még a miniszter említett rendeletei közzététele előtt 85 lelkész és presbyter Nimesben egy lelkész értekezletet tartott, melyből egy ünnepélyes nyilatkozatot bocsátottak a világ elé, melyben kimondják, hogy ők lelkökből óhajtják a francia ref. egyház egységét, s mindennemű szakadás eltávoztatását, a miért is a keresztény szeretet, a közösen átélt szenvedések emlékének s a Megváltóban vetett hitnek nevében még egy utolsó felhívást intéznek orthodox testvéreikhez; de ha ennek daczára az igazhitű protestánsok teljességgel nem akarnának szabad szellemű testvéreikkel egy egyházban maradni, akkor ők ragaszkodnak jogaikhoz, és nem engedik magokat javaiktól megraboltatni, melyet ha az erőszak mégis tán azon reményben, hogy őket majd választásaik megsemmisítése, a lelkészek kitételei által az orthodox dogmák igája alá hajthatnák, elkövetne, eleve kijelentik, hogy készebbek ellen állani, vagy bármit szenvedni, mintsem hogy szabad elveikhez hűlenek legyenek. Midőn pedig ama miniszteri rendelet megjelent, az új consistorium összeült, és egy határozott hangú nyilatkozatot küldött a miniszterhez, melyben kereken kimondják, hogy ők, kik folyvást tiltakoztak az orthodoxok által keresztül erőszakolt zsinat ellen, kik csak az 1802—1852 hozott törvényeket tekintik magokra nézve érvényesekül, ezen intézkedés előtt nem hajolnak meg, és az egyházi tanácsnokságról, melyre a nagy többség által, az állam által soha el nem törölt 1802—1852-dik törvény szerint megválasztattak, le nem mondanak.

Az anglikán Spectator egy a francia egyház orthodox és szabadelvű pártjai között fenyegetődő szakadásról irt cikke végén mondja: „Az orthodoxok, mint sejtjük, mindenkép vonakodni fognak a régi templomokat átengedni azoknak, a kik a hugonották hitétől elszakadtak. Figyelmeztetni fogják a kormányt arra, hogy a legeretnekebb gyülekezésekben is vannak orthodox tagok, s az istenitisztelet helye a hiven maradtakat illeti. A szabadelvűek

másfelől erélyesen fognak ellene szegülni minden templom elvételi kísérletnek s minden politikai s törvényes eszközt felhasználnak védelmükre. Mi nem csodálkozunk az igazhivók eltökéltségén, hogy az unitáriusokat ki akarják üzni az egyházból. Legyen bármily becses dolog a liberalismus, csakugyan kábaság volt feltenni azt, hogy Guizot s a barátjai sokáig eltűrjék a reform. egyház minden jogának oly emberek általi élvezését, a kik annak főbb hitzikkéit nem tartják, vagy úgy magyarázzák, hogy csupa mystikus költeményekké lesznek, vagy a kiknek kereszténysége nem egyéb bölcsészeti vagy erkölcsstani rendszernél. Ily ellentétes elvnek szétválása lényegesen szükséges a béke érdekében. Azonban ha igaz, hogy a szabadelvűek oly nagy számot tesznek, mely 350,000 körül jár, akkor az állam igen is keményen bánnék velök, ha minden imahelyeiket elvonná. Jobb volna a nemeslelkű bánásmód s megengedése annak, hogy kísértsék meg egy oly egyház alkotását, a melynek ne legyen semmi credója. A látmány érdekes és tanulságos lenne Angliára szintugy mint Franciaországra nézve. Mindenesetre nevezetes tény, hogy régi hitvallásuk ily tagadása jöhessen létre a hugenották utódai közt, a kik egykor szintoly szigorú kalvinisták voltak mint a skótok. Ha már most többen mint háromszáz-ezeren közülök a legáltalánosabb alakban sem akarják vallani a Krisztus istenségében, testi feltámadásában s menybe menetelében való hitet, akkor lényeges változásnak kellett történni abban az egyházban, mely örökre fenn maradandó fejezeteket adott Franciaország történelméhez.“

A „német protestáns egylet“ mult october első napjain Wiesbadenben tartotta ez évi gyűlését, a melyben az ötvenes években a magyar unitáriusokat is meglátogatott t. Steinthal lelkész ur viselte képét az angol unitárius társulatnak. Ez egylet mint a szabadelvű keresztény eszmék lelkes apostola a németek között évről évre gyarapodik erő és jelentőségben, minek jeléül felhozhatjuk azon bátor eltökéltségét, miszerint jövődi főhadi szállásául éppen a német császárság fővárosát Berlint tüzte ki, a hol nem oly régen még egy templomot sem engedett át a hof-theologok által ihletett kormány a gyűlés megtartására. Az egylet növekvő jelentőségét mutatja az is, hogy Anglián kívül még Franciaország, Hollandia, Svájc és Amerika is képviselve voltak.

Az amerikai unitáriusok nagygyűlése, mely magát az „unitárius és más keresztény egyházak nemzeti conferentiájának“ nevezi, mult september 15-ik és következő napjain tartotta üléseit. Több keresztény egyház és egylet, mely az unitárius elvekkal rokonszenvez, de e nevet nem hordja, volt képviselve a nagygyűlésen. Az angol unitárius társulat, valamint a magyar unitarizmus képét viselte a mi kedves emlékű látogatónk ifj. Fretwell ur, a ki több mint egy év óta a régi evangelisták buzgalmával jár körül az Egy. Államok unitárius községeiben, világi ember létére is vasárnaponként formaszzerű szent beszédeket tartva, a melyeket aztán magyar hazánk és a magyar unitarizmus ismeretetésével szokott végezni s buzgó felhívással a kolozsvári collegium iránti segélyezésre. A nagygyűlésen szintén Fretwell és Hale urak oly melegítő hatású előadásokat tartottak érdekünkben, hogy a gyűlés színén több mint 400 dollár volt a meghatottság gyümölcse. Morison, most meadvillei lelkész ur, hasonlólag érdekes előadásokat tartott magyarföldi látogatásáról s öreg atyjával együtt folytatja nevelési ügyünk iránti közremunkálását. A nagy érdekű gyűlésről, tér szűke miatt, jelenleg csak ennyit; bővebben a jövő fűzetben.

Chr.

